

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Факультет історії, педагогіки та психології

Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

Ігор ЗУБРИЦЬКИЙ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Методичні рекомендації до семінарських занять
для здобувачів освіти спеціальності А 1 «Освітні науки»
галузь знань А Освіта освітня програма «Інклюзивна освіта»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Дрогобич 2025

*Рекомендовано до друку вченою Радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 13, від 27.11.2025 р.)*

Рецензенти:

Лідія ГУЛИЧ, в. о. директора комунальної установи «Трускавецький інклюзивно-ресурсний центр»

Марія ЗАМІЩАК, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Ігор ЗУБРИЦЬКИЙ

Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти : методичні рекомендації до семінарських занять [для студентів спеціальності А 1 «Освітні науки» галузь знань А Освіта освітня програма Інклюзивна освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти]. Дрогобич, 2025. 86 с.

Навчально-методичний посібник укладено відповідно до програми навчальної дисципліни «Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти» для підготовки фахівців 011 Освітні педагогічні науки другого (магістерського) рівня вищої освіти.

У методичних рекомендаціях вміщено, плани семінарських занять, пропонуються питання для обговорення та дискусій на семінарських заняттях, завдання для поточного контролю, короткий понятійно-термінологічний словник, перелік рекомендованої літератури до кожного семінарського заняття, загальний список літератури. Запропоновані завдання для самоконтролю та перевірки знань підібрані відповідно до вимог програми з метою забезпечення високого рівня сформованості умінь та навичок здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВРУ	Верховна Рада України
ВПО	внутрішньо переміщені особи
ЗДО	заклади дошкільної освіти
ЗЗСО	заклади загальної середньої освіти
ЗО	заклади освіти
ІНП	індивідуальний навчальний план
ІПР	індивідуальна програма розвитку
ІРЦ	інклюзивно-ресурсний центр
КМУ	Кабінет Міністрів України
КС	команда супроводу
МОН	Міністерство освіти і науки України
НРЦ	навчально-реабілітаційний центр
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООП	особливі освітні потреби
ОП	особливі потреби

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»	6
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НИХ	9
Семінарське заняття 1	9
Семінарське заняття 2	13
Семінарське заняття 3	18
Семінарське заняття 4	23
Семінарське заняття 5	28
Семінарське заняття 6	34
Семінарське заняття 7	39
Семінарське заняття 8	46
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55
КОРОТКИЙ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	67

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна *«Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти»* посідає вагомe місце у структурі професійно орієнтованих навчальних компонентів підготовки фахівців другого (магістерського) рівня за спеціальністю А 1 «Освітні науки» (освітня програма *«Інклюзивна освіта»*). Метою вивчення навчальної дисципліни є формування у здобувачів освіти цілісного системного уявлення про міжнародні та національні нормативно-правові акти, що регламентують сферу інклюзивної освіти в Україні, опанування механізмів їх практичного застосування у професійній діяльності, а також розвиток розуміння принципів створення безбар'єрного освітнього середовища відповідно до вимог міжнародних і національних стандартів.

Вивчення дисципліни спрямоване на розв'язання комплексу навчально-професійних завдань, серед яких: ознайомлення здобувачів із концептуальними засадами інклюзивної політики в освіті; ґрунтовний аналіз правових норм, що визначають організаційні та процедурні аспекти інклюзивного навчання; опрацювання нормативних вимог щодо фізичної, інформаційної та комунікаційної доступності закладів освіти; формування практичних умінь застосування правових положень у діяльності керівників і педагогічних працівників.

Запропоновані методичні рекомендації містять зміст програми навчальної дисципліни, плани семінарських занять і розгорнуті вказівки до їх підготовки та проведення, орієнтовані на розвиток аналітичного мислення, правової культури та професійних компетентностей майбутніх фахівців. Також включають питання для самоконтролю, завдання для опрацювання практичних кейсів, перелік рекомендованих нормативно-правових документів і літератури.

Використання методичних рекомендацій сприятиме ґрунтовному засвоєнню змісту курсу *«Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти»*, формуванню у здобувачів здатності ефективно реалізовувати освітні права та потреби всіх учасників освітнього процесу, забезпечуючи безбар'єрність і рівність можливостей у сучасному освітньому середовищі.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Державна політика у сфері інклюзивної освіти, її інструменти

Поняття, мета та принципи державної політики у сфері інклюзивної освіти. Розвиток державно-громадського управління у сфері інклюзивної освіти. Інструменти державної політики у сфері інклюзивної освіти. Стратегічні напрями розвитку інклюзивної освіти в Україні на сучасному етапі.

Правові засади соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні

Права дітей з інвалідністю відповідно до міжнародних та національних нормативно-правових актів. Механізми соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні. Роль державних та недержавних організацій у захисті прав дітей з інвалідністю. Практичні аспекти забезпечення соціального захисту дітей з інвалідністю.

Інклюзивна освіта як об'єкт правового регулювання

Поняття, предмет, методи та механізми правового регулювання інклюзивної освіти. Загальні принципи нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти. Становлення та розвиток правової бази інклюзивної освіти в Україні в контексті міжнародних стандартів.

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти

Механізми забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах та законодавстві. Міжнародні рекомендації та стандарти в сфері інклюзивної освіти. Аналіз впливу основних міжнародних документів на розвиток інклюзивної освіти (Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960), Конвенція ООН «Про права дитини» (1989), Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990), Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей осіб з інвалідністю (1993), Саламанкська Декларація (1994), Рамки Дій щодо освіти

осіб з особливими освітніми потребами (1994), Копенгагенська декларація про соціальний розвиток (1995), Дакарська Декларація (2000), Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006), Інчхонська декларація: концепція розвитку освіти до 2030 року (2015)).

Національне законодавство у сфері інклюзивної освіти

Конституційні основи інклюзивної освіти в Україні та їх вплив на систему освіти. Законодавча база щодо правомірності функціонування інклюзивної освіти в Україні: Закони України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про фахову передвищу освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014). Підзаконні нормативно-правові акти щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання в закладах освіти

Державні стандарти і програми у сфері інклюзивної освіти. Правові засади організації інклюзивного навчання в закладах освіти: дошкільної освіти, загальної середньої освіти, позашкільної освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти освіти, вищої освіти. Підготовка педагогічних працівників до роботи в інклюзивних класах.

Практичні аспекти правового забезпечення інклюзивної освіти

Роль адміністрації закладу освіти у впровадженні інклюзивного навчання. Оцінка ефективності правових норм у реалізації інклюзивної освіти. Вирішення правових спорів, пов'язаних з інклюзивною освітою. Практичні кейси з правового забезпечення інклюзивної освіти.

Нормативно-правове забезпечення безбар'єрності закладів освіти

Поняття та принципи безбар'єрності в закладах освіти. Нормативно-правові акти, щодо забезпечення безбар'єрного доступу до закладів освіти. Вимоги до фізичної доступності та адаптації навчальних приміщень. Роль технологій та інновацій у забезпеченні безбар'єрності закладів освіти.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Державна політика у сфері інклюзивної освіти.

Правові засади соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні.

Інклюзивна освіта як об'єкт правового регулювання.

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.

Національне законодавство у сфері інклюзивної освіти.

Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання в закладах освіти.

Практичні аспекти правового забезпечення інклюзивної освіти.

Нормативно-правове забезпечення безбар'єрності закладів освіти.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НИХ

Тема 1. Державна політика у сфері інклюзивної освіти та її інструменти

Семінарське заняття 1 (2 год.)

План

1. Поняття, мета, принципи державної політики у сфері інклюзивної освіти.
2. Розвиток державно-громадського управління у сфері інклюзивної освіти.
3. Інструментарій державної політики у сфері інклюзивної освіти.
4. Стратегічні напрями розвитку інклюзивної освіти в Україні у сучасних умовах.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висвітлення *першого питання* доцільно розпочати з уточнення категоріального апарату: «державна політика», «державна політика у сфері освіти», «інклюзивна освіта». Необхідно проаналізувати сучасне розуміння державної політики у сфері освіти з позицій прав людини, інклюзії та соціальної справедливості. Особливу увагу слід приділити принципам державної політики щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти для осіб з ООП.

У межах *другого питання* необхідно розкрити зміст поняття «державно-громадське управління» як сучасної моделі взаємодії державних інституцій і громадянського суспільства у процесі реалізації освітньої політики. Варто охарактеризувати роль батьківських, професійних, громадських та благодійних організацій у формуванні інклюзивного середовища, а також проаналізувати нормативно-правові засади державно-громадського партнерства у сфері освіти. Доцільно навести приклади ефективного функціонування таких механізмів у контексті інклюзивної освіти.

Третє питання передбачає з'ясування сутності поняття «інструменти державної політики» та їх систематизацію. Рекомендується охопити такі групи інструментів, як нормативно-правові, фінансові, організаційно-інституційні, кадрові, інформаційно-аналітичні. Особливу увагу слід приділити практичному застосуванню цих інструментів у сфері інклюзивної освіти, а також проаналізувати динаміку та ефективність їх використання в сучасних умовах.

Четверте питання зосереджене на аналізі актуального стану інклюзивної освіти в Україні, визначенні основних викликів і чинників, що ускладнюють її впровадження. У цьому контексті необхідно детально розглянути положення *Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року*, визначити її мету, ключові завдання, очікувані результати та механізми реалізації. Важливо співвіднести зміст *Стратегії* з поточними соціальними, правовими та безпековими реаліями, зокрема в умовах воєнного стану.

Основні поняття і терміни

Державна політика, державна політика у сфері освіти, інклюзивна освіта, інструменти державної політики, стратегія розвитку інклюзивної освіти, принципи інклюзивної освіти, гарантії освітніх прав осіб з ООП.

Проблемні питання

1. Обґрунтуйте, чому формування нової філософії державної політики у сфері освіти є запорукою успішного запровадження навчання дітей з ООП.
2. Виокреміть мету державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з ООП.
3. У чому полягає специфіка державно-громадського управління в контексті впровадження інклюзивної освіти, і які переваги та виклики супроводжують цю модель взаємодії?
4. У чому полягає практичне значення *Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року*?

5. Наскільки узгодженою є державна політика у сфері інклюзії з міжнародними стандартами, та які кроки необхідні для її подальшого вдосконалення в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення освіти в Україні?

Контрольні запитання

1. Що таке інклюзивна освіта?
2. Як ви розумієте, що таке державна політика у сфері інклюзивної освіти?
3. Яка мета державної політики у сфері інклюзивної освіти?
4. Назвіть інструменти державної політики у сфері інклюзивної освіти?
5. Вкажіть пріоритетні напрями державної політики у сфері освіти у частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з ООП.

Теми рефератів

1. Мета та принципи державної політики у сфері інклюзивної освіти: теоретичні та практичні аспекти.
2. Розвиток державно-громадського управління інклюзивною освітою в Україні.
3. Інструментарій державної політики у сфері інклюзивної освіти.
4. Стратегічні напрями розвитку інклюзивної освіти в Україні на сучасному етапі.

Рекомендована література

Основна

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія : покроково для педагогів : навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
2. Миронова С. Нова українська школа : особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.

3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
5. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р.
6. Теорія і практика інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доп. / упоряд.: К. М. Бондар. Кривий Ріг, 2019. 170 с.
7. Ярошук К. І., Вдовенко О. І. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. до практичних та самостійних робіт студентів. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. 157 с.

Додаткова

1. Васильєва Г. І., Любарець В. В. Термінологічний словник – інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 42 с.
2. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навч.-метод. посіб. / Н. Ярмола та ін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
3. Інвалідність та суспільство : навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. Київ, 2012. 216 с. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogів і батьків / упоряд.: Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
4. Квітка Н. О., Лапіна А. В. Організація інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : методичні рекомендації. Київ, 2023. 60 с.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
6. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912.

Тема 2. Правові засади соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні

Семінарське заняття 2 (2 год.)

План

1. Права дітей з інвалідністю відповідно до міжнародних та національних нормативно-правових актів.
2. Механізми соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні.
3. Роль державних і недержавних організацій у захисті прав дітей з інвалідністю.
4. Практичні аспекти забезпечення соціального захисту дітей з інвалідністю.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Опрацювання *першого питання* доцільно розпочати з узагальненого аналізу міжнародно-правових документів, що заклали підґрунтя для формування системи правового захисту дітей з інвалідністю. Серед найважливіших слід назвати: *Конвенцію ООН про права дитини (1989), Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (2006), Саламанкську декларацію (1994), а також Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей осіб з інвалідністю (1993).*

Подальший розгляд питання передбачає з'ясування того, яким чином положення зазначених міжнародних документів імplementовані в українське законодавство. Зокрема, важливо зосередитися на Конституції України, базових законах *«Про освіту», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»* та відповідних підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють правовий статус дитини з інвалідністю.

У процесі аналізу важливо виокремити низку ключових принципів, які є спільними для міжнародного та національного правового регулювання у цій сфері, а саме: *принцип недискримінації, орієнтація на найкращі інтереси*

дитини, визнання дитини суб'єктом права, забезпечення рівних можливостей, інтеграція та соціальна інклюзія.

У **другому питанні** необхідно охарактеризувати основні елементи системи соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні. Варто зосередити увагу на комплексному підході до підтримки цієї категорії осіб, що передбачає як *матеріальні*, так і *нематеріальні форми допомоги*, зокрема: *державні грошові виплати* (соціальна допомога на дитину з інвалідністю, надбавки на догляд, компенсаційні виплати батькам або особам, що здійснюють догляд тощо); *пільги* (право на безоплатний проїзд, пільгове санаторно-курортне лікування, безоплатне отримання медичних послуг, переваги при зарахуванні до освітніх закладів тощо); *забезпечення технічними та реабілітаційними засобами* (надання допоміжних пристроїв, реабілітаційного обладнання, протезно-ортопедичних виробів тощо); *функціонування ІРЦ*, які здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, розробляють ІПР та надають консультативну підтримку батькам і педагогам; *освітні послуги* (адаптація змісту навчання, створення умов для інклюзивного навчального середовища, упровадження індивідуальних освітніх траєкторій та підтримка дитини асистентом учня або вчителя).

Особливу увагу необхідно приділити *механізмам реалізації соціального захисту через міжвідомчу взаємодію*, яка передбачає координацію дій освітніх установ, органів соціального захисту, служб у справах дітей, медичних та реабілітаційних закладів. Важливо також розглянути *інструменти адміністративного захисту прав*, зокрема можливість звернення до органів виконавчої влади, омбудсмена, судових інстанцій та роль громадських організацій у фіксації та оскарженні випадків порушення прав дітей з інвалідністю.

У **третьому питанні** слід охарактеризувати участь недержавного сектора у системі захисту прав дітей з інвалідністю. Рекомендується дослідити приклади діяльності громадських організацій, фондів, батьківських ініціатив тощо.

Важливо окреслити форми такої участі: правозахисна діяльність, надання соціальних послуг, адвокація змін до законодавства, просвітницька робота.

Четверте питання доцільно розкрити через аналіз практичних ситуацій, які ілюструють реальні механізми соціального захисту дітей з інвалідністю. Рекомендується звернути увагу на приклади, пов'язані зі зверненнями до органів влади, процедурою оформлення статусу дитини з інвалідністю, отриманням державної допомоги, а також організацією освітнього супроводу у ЗО.

Для кращого розуміння теми доцільно опрацювати кейси (реальні або змодельовані), в яких ідеться про порушення або недотримання прав дітей з інвалідністю. Основне завдання – проаналізувати ситуацію, визначити правові порушення (якщо такі є), обґрунтувати, які нормативно-правові акти регламентують захист відповідних прав, і запропонувати алгоритм дій для вирішення проблемної ситуації. Особливу увагу зверніть на *інструменти захисту прав*: адміністративну процедуру, звернення до суду, участь фахівців соціальної сфери та можливості правозахисної допомоги з боку громадських організацій.

Основні поняття і терміни

Права дітей з інвалідністю, соціальний захист, рівність можливостей, інклюзія, ІРЦ, механізми захисту прав, міжвідомча взаємодія, недержавні організації, ІПР.

Проблемні питання

1. Які міжнародно-правові акти є базовими для формування державної політики України у сфері захисту прав дітей з інвалідністю, і в який спосіб вони імplementовані в національне законодавство?
2. Наскільки ефективною є система державних механізмів соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні в контексті забезпечення їхніх освітніх, медичних та соціальних прав?

3. Які форми міжвідомчої взаємодії є найбільш дієвими у забезпеченні прав дітей з інвалідністю, і які виклики виникають під час реалізації такої співпраці на практиці?
4. Яку роль відіграють громадські організації, благодійні фонди та батьківські ініціативи у підтримці дітей з інвалідністю, та наскільки їхня діяльність компенсує прогалини державної політики?
5. Які типові ситуації порушення прав дітей з інвалідністю трапляються в освітньому процесі, і які правові алгоритми реагування доцільно застосовувати для їх ефективного вирішення?

Контрольні запитання

1. Які міжнародні документи визначають права дітей з інвалідністю?
2. У чому полягають основні державні гарантії соціального захисту дітей з інвалідністю в українському законодавстві?
3. Назвіть основні механізми реалізації соціального захисту дітей з інвалідністю. Як вони функціонують на практиці?
4. Яку роль у захисті прав дітей з інвалідністю відіграють громадські організації?
5. Якими є основні труднощі реалізації прав дітей з інвалідністю в освітньому середовищі?

Теми рефератів

1. Міжнародні стандарти захисту прав дітей з інвалідністю та їх імплементація в українське законодавство.
2. Механізми соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні: правові, організаційні та економічні аспекти.
3. Роль органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері соціального захисту дітей з інвалідністю.
4. Проблеми реалізації права дітей з інвалідністю на освіту і соціальний захист в Україні.

Рекомендована література

Основна

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія : покроково для педагогів : навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. № 995_021, ратифікована Постановою ВРУ № 789-XII від 27.02.91 р.
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71, ратифіковано Законом України № 1767-VI від 16.12.2009 р.
4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII.
6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV.
7. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994 р. № 995_001-94.
8. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю від 20.12.1993 р. № 48/96.

Додаткова

1. Васильєва Г. І., Любарець В. В. Термінологічний словник-інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 42 с.
2. Міжнародні документи зі сфери інклюзивної освіти : методичні матеріали / уклад.: Н. З. Софій. Київ, 2015. 18 с. (Серія: «Інклюзивна освіта : крок за кроком»).
3. Послуги та пільги родинам, які виховують дітей з інвалідністю. Департамент соціальної та ветеранської політики. Офіційний вебпортал.

URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/posluhy-ta-pilhy-rodynam-iaki-vykhovuiut-ditei-z-invalidnistiu>

4. Словник-довідник з нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти / авт.-упоряд.: І. Зубрицький, Л. Смерчак. Дрогобич : ДДПУ, 2023. 184 с.

Тема 3. Інклюзивна освіта як об'єкт правового регулювання

Семінарське заняття 3 (2 год.)

План

1. Поняття, предмет, метод і механізми правового регулювання інклюзивної освіти.
2. Становлення та розвиток правової бази інклюзивної освіти в Україні.
3. Державна політика щодо забезпечення права осіб з ООП на здобуття якісної освіти, інтеграції їх у суспільство.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розгляд *першого питання* варто розпочати з уточнення та системного аналізу основних категорій. Насамперед необхідно дати чітке визначення поняття «правове регулювання», особливо в контексті сфери освіти. У подальшому слід охарактеризувати *предмет правового регулювання* інклюзивної освіти, розкрити *методи правового регулювання*: імперативний, диспозитивний, інтегрований.

Важливим є також розкриття *механізмів правового регулювання* інклюзивної освіти, зокрема: *нормативно-правовий* (закони, підзаконні акти, міжнародні договори), *інституційний* (державні органи управління освітою, ІРЦ, ЗО), *процедурно-правовий* (адміністративні процедури реалізації прав на освіту, оформлення інклюзії, створення ППР тощо), *гарантійний* (механізми

контролю, захисту прав, правового захисту через суди, омбудсмена, громадські організації тощо).

Завершуючи розгляд питання, доцільно наголосити, що ефективне правове регулювання інклюзивної освіти ґрунтується на принципах правової визначеності, верховенства права, доступності та недискримінації, що є основними орієнтирами в сучасній освітній політиці України.

У процесі висвітлення **другого питання** доцільно здійснити ретроспективний аналіз становлення нормативно-правової бази інклюзивної освіти в Україні.

Розгляд питання слід розпочати з виокремлення основних історичних етапів розвитку національного законодавства, що регламентує реалізацію права осіб з інвалідністю на освіту, починаючи з 1990-х років – періоду активного реформування соціальної та освітньої політики держави. Варто зосередити увагу на нормативно-правових актах, які відображають поступовий перехід від медичної до соціальної моделі інвалідності та засвідчують процес імплементації принципів інклюзії в освітній сфері.

Також доцільно проаналізувати еволюцію правової термінології, зокрема зміну дефініцій від «діти-інваліди» до *«особи з особливими освітніми потребами»*, що є відображенням зміни парадигми у підходах до правового забезпечення освіти для цієї категорії осіб.

Окрему увагу варто приділити аналізу підзаконних нормативно-правових актів (наказів, методичних рекомендацій, державних стандартів освіти тощо) та акцентувати на їхній ролі у забезпеченні практичної реалізації інклюзивної освіти на місцевому рівні.

Висвітлення **третього питання** доречно розпочати з аналізу державної політики як системи заходів, спрямованих на реалізацію права осіб з ООП на якісну освіту. Доцільно розглянути базові нормативно-правові акти, зокрема: *Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005), Концепцію*

розвитку інклюзивної освіти (2010), Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року (2024).

Особливу увагу слід приділити визначенню цілей, завдань і принципів державної політики у сфері інклюзивної освіти: забезпечення рівного доступу, недискримінація, міжвідомча співпраця, розвиток державно-громадського партнерства.

Варто розглянути інституційні механізми реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти: повноваження центральних і місцевих органів управління освітою, функціонування ІРЦ, організація підтримки у ЗО (ІПР, асистент дитини/вчителя, корекційно-розвиткові послуги тощо).

Також, слід озвучити проблематику реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти, зокрема: кадровий дефіцит, обмеженість ресурсів, регіональні диспропорції, бар'єри доступності, суспільні упередження.

Насамкінець, рекомендується запропонувати шляхи оптимізації державної підтримки осіб з ООП, з урахуванням принципів прав людини та сталого розвитку.

Основні поняття і терміни

Правове регулювання, інклюзивна освіта, особи з ООП, механізми правового регулювання, права осіб з ООП, ІРЦ, ІПР.

Проблемні питання

1. У чому полягає особливість інклюзивної освіти як об'єкта правового регулювання в Україні?
2. Наскільки ефективно діють механізми державної політики щодо забезпечення освітніх прав осіб з ООП?
3. Як правові зміни у сфері освіти відображають трансформацію підходів до осіб з інвалідністю?

4. Які, на Вашу думку, слід зробити зміни на законодавчому рівні, щоб пришвидшити процес інтеграції осіб з інвалідністю у загальний освітній простір?
5. Які кроки необхідно здійснити для усунення бар'єрів у реалізації державної політики щодо інклюзії в регіонах?

Контрольні запитання

1. Назвіть етапи еволюції українського законодавства щодо освіти осіб з інвалідністю.
2. Які механізми правового регулювання інклюзивної освіти Ви можете назвати?
3. Що ми відносимо до внутрішніх чинників формування державної політики щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на здобуття якісної освіти?
4. У чому полягає роль ІРЦ у реалізації прав осіб з ООП?
5. Назвіть основні проблеми реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти.

Теми рефератів

1. Поняття та предмет правового регулювання інклюзивної освіти: теоретико-правовий аналіз.
2. Методи та механізми правового регулювання інклюзивної освіти в Україні
3. Етапи становлення та розвитку правової бази інклюзивної освіти в Україні.
4. Правове забезпечення інтеграції осіб з ООП у суспільство через освіту.

Рекомендована література

Основна

1. Мирошниченко В. О., Мирошниченко Ю. А., Фролов Ю. М. Освітнє право у схемах та таблицях : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 145 с.

2. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
3. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX.
6. 17 Цілей сталого розвитку. Global Compact Network Ukraine. URL : <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>

Додаткова

1. Булкат М. С., Силантьєва І. В. До питання про науково-правовий аспект розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Сучасний науковий журнал*. 2023. № 2 (2). С. 8-19.
2. Грищенко Г. А. Стан реалізації соціально-економічного та фінансового механізмів державного управління інклюзивною освітою в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 57-64.
3. Власенко В. В. Правове регулювання інклюзивної освіти в епоху глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 61-63.
4. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти / уклад. Л. М. Сидорів, О. А. Тельна, Т. М. Цегельник, С. Яланська, Н. М. Атаманчук, О. С. Деркачова; за ред. С. М. Сидоріва. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 198 с.
5. Тильчик О. В., Тильчик В. В., Довга М. О. Правові засади розвитку інклюзивної освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Випуск 3. С. 125-130.

6. Цілі сталого розвитку та Україна. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

Тема 4. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти

Семінарське заняття 4 (4год.)

План

1. Право на освіту в міжнародних документах про права людини.
2. Механізми забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах і законодавстві.
3. Основні міжнародні документи у галузі інклюзивної освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Перше питання доцільно розпочати з аналізу основних міжнародно-правових актів у сфері прав людини, які заклали засади універсального права на освіту. З метою оцінки відповідності національного законодавства України міжнародним стандартам у галузі освіти, рекомендується звернутися до таких міжнародних документів, як: *Загальна декларація прав людини* (1948), *Декларація прав дитини* (1959), *Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти* (1960), *Конвенція про права дитини* (1989), *Всесвітня декларація «Освіта для всіх»* (1990) та інших.

Особливу увагу варто приділити *Хартії основних прав Європейського Союзу*, яка визнає право на освіту фундаментальною складовою системи прав і свобод людини (стаття 14). У цьому контексті слід виокремити такі *компоненти змісту права на освіту*, як: загальне право кожного на здобуття освіти; доступ до професійної підготовки та підвищення кваліфікації; можливість отримання безоплатної обов'язкової освіти; право на навчання відповідно до релігійних,

філософських та педагогічних переконань; зобов'язання дотримуватися національних норм, що регулюють реалізацію освітніх прав.

У межах питання, доречно також надати дефініцію *інклюзивної освіти* з погляду міжнародного права та обґрунтувати її значення у забезпеченні освітніх прав дітей та молоді з ООП. Важливо розкрити засади, закріплені в міжнародних актах, щодо забезпечення рівного доступу до освіти, недискримінації, соціальної інтеграції та поваги до людської гідності осіб з ООП.

Розглядаючи **друге питання**, варто наголосити, що основою трансформації освітньої системи та розвитку інклюзивної освіти є положення міжнародно-правових актів, насамперед декларацій і конвенцій, прийнятих під егідою ООН.

Згідно зі Статутом ООН, Генеральна Асамблея уповноважена організовувати дослідження та формулювати рекомендації з метою сприяння міжнародному співробітництву, у тому числі в галузі освіти (стаття 13). Крім того, стаття 55 Статуту передбачає сприяння з боку ООН розв'язанню міжнародних проблем, зокрема в освітній сфері.

Безпосереднє опікування питаннями освіти в структурі ООН здійснює спеціалізована установа – *Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)*, діяльність якої спрямована на забезпечення доступу до якісної освіти, подолання неписьменності серед дітей та дорослих, розвиток професійної підготовки педагогічних кадрів, а також на поширення принципів інклюзивної освіти як глобального стандарту освітньої політики.

Окремо слід підкреслити, що Україна є однією з держав-засновниць ООН. Імплементация міжнародних норм, зокрема актів ООН, у національне законодавство України здійснюється відповідно до положень Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори України», що забезпечує правову інтеграцію міжнародних зобов'язань у національну нормативно-правову систему.

У **третьому питанні** доцільно окреслити та здійснити попередній аналіз основних міжнародно-правових документів у сфері інклюзивної освіти, зокрема:

Стандартні правила ООН щодо зрівняння можливостей інвалідів (1993), Саламанкська Декларація та Рамкову програму дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами (1994), Копенгагенська декларація про соціальний розвиток (1995), Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996), Дакарська Декларація «Освіта для всіх» (2000), Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006), Інчхонська декларація : концепція розвитку освіти до 2030 року (2015) тощо.

Прикладом для такого поглибленого аналізу, може слугувати *Європейська соціальна хартія (переглянута)*, яка визначає низку обов'язків держав-учасниць щодо забезпечення рівних прав і можливостей для осіб з інвалідністю, зокрема у сфері освіти, праці та соціального захисту. Хартія зобов'язує держави: забезпечити доступ до освіти та професійної підготовки осіб з інвалідністю; гарантувати дітям і підліткам повноцінний соціальний, правовий та економічний захист; сприяти професійній орієнтації, підготовці, перепідготовці та перекваліфікації особам, які зазнають дискримінації чи стикаються з бар'єрами доступу; підтримувати працівників із сімейними обов'язками; забезпечити ефективний захист від бідності та соціального відчуження.

Основні поняття і терміни

Права людини, права дитини, права осіб з інвалідністю, ООН, ЮНЕСКО, конвенція, декларація, хартія.

Проблемні питання

1. Розкрийте завдання, які ставлять ООН і Саламанська декларація перед освітою осіб з ОП.
2. Які труднощі виникають у реалізації принципів інклюзивної освіти, задекларованих у міжнародних документах?
3. Чи забезпечують міжнародні механізми дотримання права на освіту осіб з інвалідністю реальний захист прав у країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку?

4. Як взаємодіють міжнародні та національні органи в реалізації глобальних освітніх ініціатив щодо інклюзії?
5. Чи можна говорити про уніфікований підхід до інклюзивної освіти у міжнародному праві, чи існують регіональні відмінності?

Контрольні запитання

1. Які міжнародні документи визначають право кожної людини на освіту?
2. Визначіть інклюзивний аспект *Всесвітньої декларації «Освіта для всіх»* (1990).
3. Які положення містить *Хартія основних прав Європейського Союзу* щодо права на освіту?
4. Яка роль ЮНЕСКО у просуванні інклюзивної освіти на глобальному рівні?
5. У чому полягає значення *Саламанкської декларації* для розвитку інклюзивної освіти?

Теми рефератів

1. Право на освіту в міжнародному праві: аналіз основних документів ООН та ЮНЕСКО.
2. Механізми реалізації інклюзивної освіти в міжнародних документах.
3. Саламанкська декларація та її значення для формування глобальної політики інклюзивної освіти.
4. Інчхонська декларація (2015) і концепція освіти до 2030 року: нові орієнтири інклюзивності.

Рекомендована література

Основна

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про освіту і підготовку в галузі прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю від 19.12.2011 р. № 66/137.

2. Декларація про права інвалідів. Прийнята резолюцією 3447 (XXX) Генеральною Асамблеєю ООН від 9 грудня 1975 року. № 995_117.
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. № 995_015.
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 06.07.2016 р. № 995_g71.
5. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти / уклад. Л. Сидорів, О. Тельна, Т. Цегельник, С. Яланська, Н. Атаманчук, О. Деркачова; за ред. С. Сидоріва. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 198 с.
6. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість від 10.06.1994 р. № 995_001-94.
7. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року. № 995_306.
8. Хартія Європейського Союзу про основоположні права від 07.12.2000 р. № 994_524.

Додаткова

1. Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді / П. Брандер та ін.; за ред. Р. Гомеш. 2-ге вид. Страсбург : Видавництво Ради Європи, 2023. 496 с.
2. Марченко Р. В. Міжнародно-правове регулювання права на освіту. *Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 294-299.
3. Мирошниченко В. О., Мирошниченко Ю. А., Фролов Ю. М. Освітнє право у схемах та таблицях : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 145 с.

4. Пирога І. С. Міжнародні стандарти та нормативно-правові аспекти права на освіту. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С. 171-175.

Тема 5. Національне законодавство у сфері інклюзивної освіти

Семінарське заняття 5 (2 год.)

План

1. Законодавство України у сфері інклюзивної освіти.
2. Законодавство України у галузі освіти дітей і молоді з ООП.
3. Підзаконні нормативно-правові акти щодо впровадження інклюзивної освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

У рамках *першого питання* слід акцентувати увагу на основних нормативно-правових актах, які визначають загальні засади функціонування системи інклюзивної освіти в Україні, починаючи з *Конституції України*, яка в статті 53 закріплює право кожного на освіту та забороняє будь-які форми дискримінації за ознаками раси, статі, мови, релігії, національного або соціального походження, стану здоров'я чи інших характеристик. Рекомендується проаналізувати такі основні законодавчі акти: *Закон України «Про освіту»* (2017), який закладає правові засади інклюзивного підходу в освіті, визначаючи принципи рівного доступу до якісної освіти, академічної доброчесності, людиноцентризму, інтегрованості та адаптивності освітнього процесу; *Закон України «Про повну загальну середню освіту»* (2020), що передбачає створення умов для інклюзивного навчання, визначає інструменти підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, у тому числі індивідуальну освітню траєкторію, асистентів учнів, інклюзивні команди супроводу; *Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»* (2005), який забезпечує узгодження освітньої політики з реабілітаційною,

визначає потребу в урахуванні особливостей розвитку та здоров'я осіб з інвалідністю у процесі здобуття освіти; *Закон України «Про охорону дитинства»* (2001), який акцентує на зобов'язаннях держави створювати умови для реалізації права дитини на освіту, незалежно від стану здоров'я чи індивідуальних особливостей та інші.

Розгляд питання має завершуватися узагальненням основоположних принципів закріплених в законодавстві щодо реалізації права на інклюзивну освіту, серед яких: *рівність прав та можливостей, повага до гідності, доступність і безбар'єрність, індивідуалізація освітнього процесу, міжвідомча взаємодія, партнерство у форматі «родина–освіта–громада».*

Під час розкриття **другого питання** доцільно зосередитися на комплексному аналізі нормативно-правової бази України, яка регламентує організацію, забезпечення та реалізацію права дітей і молоді з ООП на освіту. Особливу увагу варто приділити положенням законодавчих актів, які визначають механізми організації, доступності та адаптації освітнього процесу для зазначеної категорії здобувачів освіти.

Передусім розгляд законодавства, слід зосередити на спеціальному галузевому законодавстві, яке регулює освіту дітей і молоді з ООП, зокрема: *Закон України «Про освіту»* (2017), *Закон України «Про повну загальну середню освіту»* (2020), *Закон України «Про дошкільну освіту»* (2024), *Закон України «Про фахову передвищу освіту»* (2019), *Закон України «Про вищу освіту»* (2014), *Закон України «Про позашкільну освіту»* (2000).

Також, слід акцентувати увагу на розкритті основних понять, зокрема: *особливі освітні потреби* (визначення, ознаки, причини), *інклюзивна освіта* (модель, принципи, умови), *психолого-педагогічний супровід*, *індивідуальна освітня траєкторія*, *індивідуальна програма розвитку*.

Доцільним є також розгляд практичних аспектів реалізації освітнього процесу для дітей з ООП у межах сучасної нормативно-правової бази, зокрема: *проблем забезпечення належного ресурсного середовища, підготовки педагогів,*

залучення батьків та фахівців суміжних сфер (психологів, дефектологів, логопедів, соціальних працівників тощо).

Аналіз чинного законодавства необхідно супроводжувати критичним осмисленням його ефективності у контексті реалізації права дітей і молоді з ООП на повноцінну, якісну та доступну освіту в умовах інклюзивного суспільства.

Розглядаючи **третє питання** необхідно зосередити увагу на аналізі підзаконних нормативно-правових актів, які конкретизують положення законів України та забезпечують практичне функціонування системи інклюзивної освіти. Підзаконні акти забезпечують практичне впровадження принципів інклюзивності, визначених у законах, і регулюють організаційні, кадрові, фінансові та методичні аспекти освітнього процесу для осіб з ООП.

Особливу увагу слід приділити аналізу таких підзаконних актів у сфері інклюзивної освіти: *Постанова КМ України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти»* від 15.09.2021 р. № 957; *Постанова КМ України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр»* від 12.07.2017 р. № 545; *Постанова КМ України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти»* від 15.12.2021 р. № 1321 *Постанова КМ України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти»* від 10.07.2019 р. № 635; *Наказ МОН України «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»* від 08.06.2018 р. № 609; *Наказ МОН України «Про затвердження Порядку утворення та умов функціонування спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти»* від 22.08.2024 р. № 1182; *Наказ МОН України «Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти»* від 05.05.2018 р. № 564/32016 та інші.

У процесі опрацювання цих підзаконних нормативно-правових актів доцільно: *систематизувати* їх за типом (постанови КМУ, накази МОН

України), рівнем освіти (дошкільна, загальна середня, фахова передвища, вища) та функціональним призначенням (організація, підтримка, оцінювання тощо); *порівняти* регламентовані у підзаконних актах права та обов'язки учасників освітнього процесу в контексті інклюзії; *розглянути* практичні приклади застосування підзаконних актів у діяльності ІРЦ, закладів освіти, органів управління освітою; *оцінити* відповідність зазначених актів міжнародним стандартам у сфері інклюзивної освіти; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення підзаконного регулювання з урахуванням сучасних викликів, зокрема, умов воєнного стану, діджиталізації, потреб ВПО тощо.

Основні поняття і терміни

Нормативно-правове забезпечення, освіта осіб з ООП, правовий механізм, закон, підзаконні нормативно-правові акти, постанова, наказ.

Проблемні питання

1. Наскільки чинне законодавство України відповідає міжнародним стандартам інклюзивної освіти?
2. Чи забезпечує наявна нормативно-правова база рівний доступ до освіти для всіх категорій осіб з ООП?
3. Які існують суперечності між окремими законами та підзаконними актами у сфері інклюзивної освіти?
4. Наскільки чинна система підзаконних актів враховує потреби дітей з ООП в умовах воєнного стану та масового переміщення населення?
5. Які зміни, на Вашу думку, до нормативно-правової бази є першочерговими для удосконалення інклюзивної освіти в Україні?

Контрольні запитання

1. Які основні права у сфері освіти закріплено в Конституції України?
2. У якому законі подано визначення поняття «інклюзивне освітнє середовище»?

3. Як Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020) регламентує організацію інклюзивного навчання?
4. Які підзаконні акти регулюють організацію інклюзивного навчання у закладах вищої освіти?
5. Які принципи правового регулювання інклюзивної освіти закріплені у національному законодавстві?

Теми рефератів

1. Конституційні засади реалізації права на освіту в Україні: інклюзивний вимір.
2. Правове забезпечення освіти дітей і молоді з ООП.
3. Роль підзаконних нормативно-правових актів у впровадженні інклюзивної освіти в Україні.
4. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання до 2029 року: перспективи та виклики.

Рекомендована література

Основна

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII.
2. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 р. № 3788-IX.
3. Про затвердження організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957.
4. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635.
5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779.

6. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 р. № 1321.
7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530.
8. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.
9. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX.
10. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р.
11. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 1556-VII.
12. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] 2-ге вид., доп. / упоряд.: К. М. Бондар. Кривий Ріг, 2019. 170 с.

Додаткова

1. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти / уклад. Л. М. Сидорів, О. А. Тельна, Т. М. Цегельник, С. Яланська, Н. М. Атаманчук, О. С. Деркачова; за ред. С. М. Сидоріва. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 198 с.
2. Луценко І. Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти в Україні. *Початкова школа*. 2017. № 3. С. 53–56.
3. Тильчик О. В., Тильчик В.В., Довга М.О. Правові засади розвитку інклюзивної освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Випуск 3. С. 125-130.

4. Томаля Т. С. Нормативно-правове забезпечення розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 4. С. 309-313

Тема 6. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання в закладах освіти

Семінарське заняття 6 (2 год.)

План

1. Державні стандарти та програми у сфері інклюзивної освіти.
2. Правові засади організації інклюзивного навчання у закладах освіти: дошкільної освіти, загальної середньої освіти, позашкільної освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти освіти, вищої освіти.
3. Підготовка педагогічних працівників до роботи в інклюзивних класах і групах.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

При розгляді *першого питання* доцільно зосередити увагу на системному аналізі нормативно-правових актів, що визначають зміст, структуру та вимоги до освітніх програм з урахуванням потреб здобувачів освіти з ООП. Передусім слід розкрити поняття «державний стандарт освіти» як нормативно-правового акта, що встановлює єдині вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої підготовки здобувачів на відповідному рівні освіти, а також формує орієнтири для забезпечення рівних можливостей у здобутті якісної освіти незалежно від індивідуальних особливостей розвитку.

Аналіз чинних державних стандартів має включати розгляд їхніх положень щодо організації інклюзивного навчання, зокрема: *Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (2021), Державний*

стандарт початкової освіти (2018), Державний стандарт базової середньої освіти (2020), Державний стандарт профільної середньої освіти (2024), Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти (2021) тощо.

Особливий акцент слід зробити на механізмах адаптації та модифікації освітніх програм для здобувачів з ООП, зокрема: розробленні ІПР, побудові індивідуальної освітньої траєкторії, застосуванні спеціальних методів і засобів навчання, впровадженні корекційно-розвиткових заходів. Важливим аспектом є співвідношення між державними стандартами та типовими освітніми програмами, а також аналіз процедур їх упровадження у практику закладів освіти з інклюзивною формою навчання.

У **другому питанні** слід зосередити увагу на комплексному аналізі правових засад, що регламентують організацію інклюзивного навчання на всіх рівнях національної системи освіти. Необхідно визначити та охарактеризувати основні нормативно-правові акти, які забезпечують реалізацію права осіб з ООП на здобуття освіти, встановлюють механізми адаптації освітнього середовища та регламентують вимоги до кадрового, матеріально-технічного й методичного забезпечення інклюзивного освітнього процесу.

Правові засади організації інклюзивного навчання закріплені у базових законах України, зокрема: *«Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2024), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (2014), «Про фахову передвищу освіту» (2019), «Про вищу освіту» (2014).* У зазначених законодавчих актах визначено основоположні принципи інклюзивного навчання, механізми його організації та гарантії рівного доступу до освіти для осіб з ООП.

У процесі вивчення питання доцільно: *здійснити аналіз специфіки правового регулювання інклюзивного навчання у дошкільних закладах освіти, включно з формуванням інклюзивних груп, впровадженням корекційно-розвиткових програм і функціонуванням міждисциплінарних команд супроводу; охарактеризувати правові аспекти організації інклюзії у закладах загальної середньої освіти, зокрема роль ІПР, індивідуальної освітньої траєкторії,*

асистента вчителя та інклюзивної команди супроводу; проаналізувати положення законодавства, що стосуються забезпечення доступу осіб з ООП до позашкільної освіти, у тому числі гурткової, спортивної, мистецької та науково-технічної діяльності; розглянути правові норми, які регламентують адаптацію та модифікацію освітніх програм у системі професійної (професійно-технічної) освіти та фахової передвищої освіти, із забезпеченням спеціального обладнання та залученням фахівців суміжних галузей; визначити специфіку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, зокрема створення безбар'єрного освітнього середовища, упровадження гнучких графіків навчання, застосування адаптованих програм і використання цифрових технологій для підвищення доступності освітнього процесу.

Особливу увагу слід приділити взаємозв'язку між правовими нормами та практичними механізмами їх реалізації в закладах освіти, враховуючи сучасні соціальні виклики, зокрема умови воєнного стану, потреби ВПО, обмеженість ресурсів і зростання ролі дистанційного навчання.

Висвітлюючи **третє питання**, слід зосередити увагу на правових, організаційних та методичних засадах підготовки педагогічних працівників до роботи в інклюзивних класах і групах.

Передусім необхідно проаналізувати нормативно-правові акти, що регламентують підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері інклюзивної освіти, зокрема: Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Закон України «Про дошкільну освіту» (2024), а також відповідні накази МОН України, які встановлюють вимоги до професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вихователь закладу дошкільної освіти» та інших педагогічних спеціальностей.

Вивчення питання варто побудувати за такими напрямками: *система початкової професійної підготовки педагогів; підвищення кваліфікації та професійний розвиток; міждисциплінарна взаємодія; формування інклюзивної компетентності.*

Окрему увагу слід приділити використанню *цифрових технологій* у процесі підготовки педагогів: електронних платформ, онлайн-курсів, дистанційних консультацій, інтерактивних навчальних ресурсів та спеціалізованих програм для роботи з дітьми з ООП.

Основні поняття і терміни

Державний стандарт освіти, типова освітня програма, індивідуальна програма розвитку, індивідуальна освітня траєкторія, професійний стандарт педагога

Проблемні питання

1. Наскільки чинні державні стандарти забезпечують гнучкість для адаптації та модифікації навчальних програм під потреби здобувачів з ООП?
2. Які бар'єри найчастіше виникають під час реалізації правових норм щодо інклюзії у ЗО?
3. Як поєднати нормативні вимоги та реальні можливості ЗО в умовах воєнного стану та ресурсних обмежень?
4. Наскільки ефективною є система підготовки педагогів до роботи в інклюзивних класах і групах?
5. Яку роль можуть відігравати цифрові технології у підвищенні доступності інклюзивного освітнього процесу?

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття «державний стандарт освіти» та охарактеризуйте його роль в інклюзивній освіті?
2. Назвіть основні державні стандарти, що передбачають умови для інклюзивного навчання на різних рівнях освіти.
3. У чому полягає специфіка правового регулювання інклюзивного навчання у закладах дошкільної та ЗЗСО?

4. Які основні напрями підготовки педагогів до роботи в інклюзивних класах ви можете назвати?
5. Наведіть приклади цифрових ресурсів, що можуть бути використані для підвищення інклюзивності освітнього процесу.

Теми рефератів

1. Державні стандарти як основа інклюзивної політики в освіті України.
2. Правові механізми організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти.
3. Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти у закладах дошкільної та позашкільної освіти.
4. Нормативні засади функціонування інклюзивної освіти у закладах фахової передвищої та вищої освіти.

Рекомендована література

Основна

1. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти / уклад. Л. М. Сидорів, О. А. Тельна, Т. М. Цегельник, С. Яланська, Н. М. Атаманчук, О. С. Деркачова; за ред. С. М. Сидоріва. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 198 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII.
3. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» : Наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 р. № 755-21.
4. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225.
5. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 1556-VII.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII.

7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX.
8. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 р. № 3788-IX.

Додаткова

1. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти. Державна служба якості України. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023.pdf
2. Державні стандарти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2021 р. № 718.
4. Стеблюк С. В. Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова Українська Школа» : навч. посіб. Ужгород, 2023. 113 с.

Тема 7. Практичні аспекти правового забезпечення інклюзивної освіти

Семінарське заняття 7 (2год.)

План

1. Роль адміністрації закладу освіти у впровадженні інклюзивного навчання.
2. Оцінка ефективності правових норм у реалізації інклюзивної освіти.
3. Вирішення правових спорів, пов'язаних з інклюзивною освітою.
4. Практичні кейси з правового забезпечення інклюзивної освіти.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розглядаючи *перше питання*, слід зосередити увагу на комплексному аналізі управлінських, організаційних та координаційних функцій адміністрації закладу освіти у процесі впровадження інклюзивного навчання, оскільки вона

виконує основну роль у створенні безбар'єрного, безпечного та психологічно комфортного освітнього середовища, що відповідає принципам інклюзії та вимогам чинного законодавства України.

Передусім необхідно проаналізувати нормативно-правові документи, які регламентують діяльність керівника та адміністративної команди в аспекті організації інклюзивного навчання, зокрема: *Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Закон України «Про дошкільну освіту» (2024), Положення про інклюзивно-ресурсний центр (2017), професійні стандарти педагогічних та управлінських кадрів.*

Особливу увагу варто приділити таким управлінським напрямам: *стратегічне планування інклюзивного розвитку закладу, організація міждисциплінарної взаємодії, ресурсне забезпечення інклюзії, кадрова політика та професійний розвиток, контроль та моніторинг якості інклюзивного навчання.*

Також важливо проаналізувати етичні та правові аспекти діяльності адміністрації, зокрема дотримання принципів недискримінації, конфіденційності, рівності прав і можливостей здобувачів освіти.

У *другому питанні* доцільно зосередити увагу на всебічному аналізі механізмів оцінювання ефективності правових норм, що регламентують інклюзивну освіту, з урахуванням їхньої відповідності міжнародним стандартам та національним освітнім пріоритетам. Особливого значення набуває визначення чітких критеріїв і показників результативності, зокрема рівня доступності та безбар'єрності освітнього середовища, ефективності використання ресурсного забезпечення, відповідності організаційних процедур вимогам законодавства, якості підготовки та професійного розвитку педагогічних кадрів, а також рівня задоволеності учасників освітнього процесу.

Доречно розглянути інструменти моніторингу, внутрішнього та зовнішнього оцінювання, механізми громадського контролю, а також окреслити роль органів державної влади та місцевого самоврядування у забезпеченні дієвості правових норм у сфері інклюзивної освіти.

У підсумку варто наголосити, що оцінювання ефективності правових норм має здійснюватися систематично, на основі доказових даних, із забезпеченням зворотного зв'язку між розробниками законодавчих актів і практиками освітньої сфери, що сприятиме адаптації нормативно-правової бази до реальних потреб учасників інклюзивного освітнього процесу.

При розгляді **третього питання** необхідно зосередити увагу на правових механізмах вирішення спорів, що виникають у процесі організації та реалізації інклюзивної освіти. Насамперед варто визначити основні категорії спорів у цій сфері, зокрема: *відмову у зарахуванні дитини з ООП до закладу освіти; неналежне виконання закладом освіти або його працівниками вимог ІПР; дискримінаційні дії або бездіяльність щодо здобувачів освіти з ООП; неналежне забезпечення доступності та безбар'єрності освітнього середовища; конфлікти між учасниками інклюзивної команди супроводу.*

Важливо проаналізувати чинні процедури досудового врегулювання таких спорів, включаючи *переговори, медіацію та звернення до органів управління освітою, місцевих органів влади чи уповноважених з прав людини.*

Окрему увагу слід приділити *судовим* механізмам захисту прав, зокрема порядку подання позову, підготовки доказової бази та застосування *норм матеріального і процесуального права* у справах, що стосуються інклюзивної освіти.

Доцільно розглянути роль міжнародних механізмів захисту прав, наприклад, можливість звернення до *Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю* або *Європейського суду з прав людини* у випадках системних порушень.

Також, необхідно наголосити, що ефективне вирішення правових спорів у сфері інклюзивної освіти передбачає поєднання *превентивних заходів* (налагодження комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, підвищення правової обізнаності педагогів і батьків) та дієвих *правових інструментів захисту*, які забезпечують відновлення порушених прав та запобігання повторним конфліктам.

Відповідь на **четверте питання** варто розпочати із визначення поняття «практичний кейс» у контексті правового забезпечення інклюзивної освіти як конкретної життєвої або професійної ситуації, що вимагає аналізу правових норм, застосування відповідних механізмів їх реалізації та ухвалення обґрунтованих рішень. Метою опрацювання кейсів є формування у здобувачів освіти практичних навичок застосування законодавства та підзаконних нормативно-правових актів у сфері інклюзивної освіти в реальних або змодельованих обставинах.

При аналізі практичних кейсів доцільно дотримуватися поетапного підходу:

Етап аналізу	Зміст роботи
<i>Опис ситуації</i>	Стислий, але інформативний виклад обставин, що мають правове значення для інклюзивного навчання
<i>Визначення ключових проблем</i>	Ідентифікація правових, організаційних та етичних аспектів, які потребують вирішення у конкретному випадку
<i>Нормативно-правовий аналіз</i>	Пошук і застосування релевантних положень законів України («Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту» тощо), підзаконних актів, а також міжнародних документів (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Саламанкська декларація тощо).
<i>Вибір та обґрунтування рішення</i>	Розробка пропозицій щодо оптимального правового та організаційного врегулювання ситуації, з урахуванням принципів інклюзивної освіти
<i>Визначення можливих наслідків</i>	Прогнозування результатів запропонованих рішень та оцінка їх відповідності принципам рівності, доступності та безбар'єрності освітнього середовища

Рекомендується розглядати кейси, що охоплюють різні рівні та типи закладів освіти, а також різні аспекти правового забезпечення інклюзивної освіти, наприклад: *зарахування дитини з ООП до закладу загальної середньої освіти; відмова у створенні інклюзивного класу або групи; неналежне виконання ІПР; відсутність доступності освітнього середовища; конфлікти між педагогічними працівниками та батьками з питань організації інклюзивного навчання; забезпечення спеціальними засобами навчання та корекційно-розвитковими послугами.*

Для більш глибокого розуміння матеріалу доцільно використовувати реальні приклади судової практики та офіційні роз'яснення МОН України.

Основні поняття і терміни

Безбар'єрне середовище, комфортне освітнє середовище, адміністрація закладу освіти, кейс, дискримінація в освіті, медіація, судовий механізм захисту прав

Проблемні питання

1. Як забезпечити ефективне ресурсне фінансування інклюзії в умовах обмеженого бюджету ЗО?
2. Які основні перепони у взаємодії адміністрації ЗО з органами місцевого самоврядування та ІРЦ?
3. Як врегулювати конфлікти, що виникають між батьками та педагогами у процесі виконання ІПР?
4. Чи відповідає практика досудового врегулювання спорів у сфері інклюзії міжнародним стандартам?
5. Як використання судової практики може впливати на удосконалення правового забезпечення інклюзивної освіти?

Контрольні запитання

1. Яка роль адміністрації ЗО у впровадженні інклюзивного навчання?

2. Визначте етапи роботи адміністрації ЗО під час впровадження інклюзивного навчання.
3. Назвіть критерії оцінки ефективності правових норм у сфері інклюзивної освіти.
4. Які категорії правових спорів найчастіше виникають у сфері інклюзивної освіти?
5. Які етапи аналізу передбачає опрацювання практичного кейсу з правового забезпечення інклюзії?

Теми рефератів

1. Роль адміністрації закладу освіти у формуванні безбар'єрного освітнього середовища.
2. Механізми оцінювання ефективності правових норм у сфері інклюзивної освіти.
3. Юридичні аспекти вирішення спорів у сфері інклюзивної освіти.
4. Міжнародна практика правового врегулювання спорів у сфері інклюзивної освіти та можливості її застосування в Україні.

Рекомендована література

Основна

1. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти. Державна служба якості України. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023.pdf
2. Коссова-Сіліна Г. О. Інклюзивне навчання в ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану : навч.-метод. посіб. / Г. Коссова-Сіліна. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 129 с.
3. Лавріненко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навч.-метод. посіб. для керівників закладів освіти, учителів та вихователів ЗДО, ГПД, шкіл-інтернатів, методистів. Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ), 2017. 168 с.

4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство «Україна»», 2019. 300 с.
5. Тимошко Г., Гладуш В. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин : Видавець Лисенко М.М., 2023. 192 с.

Додаткова

1. Інклюзивна школа : особливості організації та управління / А. А. Колупаєва та ін. ; за заг. ред. Даниленко Л. І. Київ, 2007. 128 с.
2. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти. Включення в освітній процес осіб з особливими освітніми потребами. 2024. 72 с.
3. Миронова С. П., Буйняк М. Г. Особливості управлінської діяльності в закладі інклюзивної освіти. *Соціальна та освітня інклюзія : історія, сучасність та перспективи розвитку*: кол. монографія у 2 частинах. Частина 1. Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : «Технодрук», 2021. С. 19-31.
4. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с.
5. Стандарти громадсько-активної школи : соціальна інклюзія : навч.-метод. посіб. / Найда Ю. М., Ткаченко Л. М; за заг. ред. Даниленко Л. І. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с.
6. Удич З.І. Ресурсний аспект закладу загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання. *Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі* : колективна монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 83-96.

Тема 8. Нормативно-правове забезпечення безбар'єрності закладів освіти

Семінарське заняття 8 (2год.)

План

1. Поняття та принципи безбар'єрності в ЗО.
2. Нормативно-правові акти, щодо забезпечення безбар'єрного доступу до ЗО.
3. Вимоги до фізичної доступності та адаптації навчальних приміщень.
4. Роль технологій та інновацій у забезпеченні безбар'єрності ЗО.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Розглядаючи *перше питання*, слід зосередити увагу на комплексному аналізі поняття та принципів *безбар'єрності* в ЗО як основної складової забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних, інтелектуальних чи соціальних особливостей. Безбар'єрність у цьому контексті означає створення таких умов, за яких здобувачі освіти мають можливість безперешкодно переміщатися територією закладу, користуватися навчальними приміщеннями, обладнанням та освітніми послугами, а також повноцінно брати участь у навчальному та позанавчальному житті.

Особливу увагу варто приділити аналізу основних принципів безбар'єрності, серед яких: *рівність прав і можливостей для всіх здобувачів освіти; фізична доступність архітектурного середовища; інформаційна та комунікаційна доступність навчального контенту; недискримінація та дотримання принципу рівності; індивідуалізація освітніх підходів з урахуванням ООП; системність та сталий розвиток у впровадженні заходів із безбар'єрності.*

Також важливо проаналізувати, яким чином у ЗО забезпечується практична реалізація принципів безбар'єрності: від стратегічного планування та модернізації інфраструктури до впровадження інноваційних технологій, підготовки персоналу та формування культури інклюзивності. Це дозволить

усвідомити, що безбар'єрність – не лише вимога законодавства, а й комплексна освітня стратегія, що сприяє підвищенню якості та доступності освіти для всіх.

При розгляді **другого питання** необхідно зосередити увагу на поглибленому аналізі нормативно-правової бази, яка визначає концептуальні, організаційні та технічні засади забезпечення безбар'єрного доступу до ЗО. У даному контексті безбар'єрність розуміється як комплекс взаємопов'язаних правових, архітектурних, інформаційних, комунікаційних та організаційних заходів, спрямованих на створення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей.

Передусім необхідно проаналізувати законодавчі акти, які закріплюють принципи безбар'єрності в освіті, зокрема: *Закон України «Про освіту»* (2017), *Закон України «Про повну загальну середню освіту»* (2020), *Закон України «Про дошкільну освіту»* (2024) і т.п.

Окрему увагу слід приділити нормативно-правовим актам, які встановлюють конкретні технічні та організаційні вимоги: *Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності»* (2015), *Державні будівельні норми (ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд : основні положення»)*, *Державні будівельні норми України. (ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти»)*, *Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року* (2024) та *Операційний план заходів щодо її реалізації*, *Постанови КМ України*, *Розпорядження КМ України*, *Накази МОН України*, *Листи МОН України* щодо облаштування інклюзивного освітнього середовища, використання спеціального обладнання та адаптації освітнього контенту, наприклад: *Постанова КМ України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах фахової передвищої освіти»* від 15.12.2021 р. № 1321; *Розпорядження КМ України «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки»* від 07.06.2024 р. № 527; *Наказ МОН України «Про внесення змін до Переліку*

підручників та посібників рельєфнокрапковим шрифтом для осіб з особливими освітніми потребами закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, в яких навчаються діти з порушеннями зору, що видаватимуться за кошти державного бюджету у 2024 році» від 25.09.2024 р. № 1376; Лист МОН України «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2024/2025 навчальному році» від 03.09.2024 р. № 6/679-24 тощо.

Необхідно також врахувати міжнародно-правові зобов'язання України, зокрема *Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю* (2006, ратифікована Україною у 2009 році), *Саламанкську декларацію* (1994) тощо.

У процесі опрацювання питання доцільно проаналізувати, як зазначені документи узгоджуються між собою, а також оцінити, наскільки національна нормативно-правова база відповідає міжнародним зобов'язанням України. Особливу увагу варто приділити практичним механізмам імплементації вимог цих нормативних актів на рівні окремого ЗО, включаючи організаційні процедури, технічні рішення та інструменти моніторингу доступності.

У **третьому питанні** необхідно зосередити увагу на комплексному аналізі нормативних вимог і практичних рішень, спрямованих на забезпечення фізичної доступності та адаптації навчальних приміщень ЗО. У контексті безбар'єрності фізична доступність розглядається як наявність умов, які уможливають безперешкодне пересування, орієнтування та використання освітньої інфраструктури усіма учасниками освітнього процесу, зокрема представниками маломобільних груп населення та особами з інвалідністю.

Важливим етапом опрацювання теми є аналіз державних будівельних норм та стандартів, які регламентують: *архітектурне планування та облаштування будівель з урахуванням вимог інклюзивності; облаштування пандусів, ліфтів, підйомників, широких дверних прорізів та коридорів, доступних санітарно-гігієнічних приміщень; вимоги до підлогових покриттів, освітлення, контрастного маркування, тактильних та звукових орієнтирів; гарантування*

безпечного доступу до евакуаційних виходів. (ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд», ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти»).

Особливу увагу слід приділити адаптації внутрішнього простору до потреб здобувачів освіти з різними видами порушень:

Категорія здобувачів освіти	Приклади адаптації внутрішнього простору
<i>Особи з порушеннями опорно-рухового апарату</i>	облаштування доступних маршрутів пересування (широкі дверні прорізи, відсутність порогів); використання мобільних або стаціонарних підйомних пристроїв (платформи, ліфти); регульовані по висоті парти та робочі столи
<i>Особи з порушеннями зору</i>	контрастне фарбування елементів інтер'єру для кращої орієнтації; нанесення шрифту Брайля на табличках і вказівниках; використання тактильних плиток для навігації
<i>Особи з порушеннями слуху</i>	встановлення систем індукційного або FM-зв'язку; візуальне дублювання аудіосигналів (світлові індикатори); використання екранних інформаційних панелей.

Необхідно проаналізувати й організаційні аспекти, пов'язані з адаптацією приміщень: *проведення аудитів доступності, залучення фахівців з інклюзивного дизайну, планування ремонтів та реконструкцій з урахуванням безбар'єрних рішень, контроль якості виконаних робіт.*

Доцільно також розглянути, як виконання вимог фізичної доступності сприяє реалізації принципів інклюзивної освіти та підвищує рівень комфортності освітнього середовища для всіх учасників процесу. При цьому варто наголосити,

що адаптація приміщень має бути не одноразовим заходом, а постійним процесом удосконалення інфраструктури, який враховує зміни в законодавстві, розвиток технологій та зворотний зв'язок від користувачів.

Висвітлюючи **четверте питання** слід зосередити увагу на аналізі потенціалу сучасних технологій та інноваційних рішень у забезпеченні безбар'єрності освітнього середовища. У цьому контексті технології розглядаються як інструмент розширення можливостей доступу до навчального процесу для всіх учасників, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних чи когнітивних особливостей, а інновації - як нові організаційні та технічні підходи, що підвищують ефективність реалізації принципів інклюзивності.

Насамперед доцільно проаналізувати технічні засоби доступності, зокрема: *мультимедійні інтерактивні панелі та системи віддаленого доступу для проведення занять у форматі змішаного та дистанційного навчання; програмне забезпечення для перетворення тексту на мову (TTS) та мови на текст (STT), використання субтитрування і сурдоперекладу в реальному часі; адаптивні пристрої для роботи за комп'ютером (спеціальні клавіатури, миші, сенсорні екрани); системи навігації всередині будівлі з використанням тактильних і цифрових індикаторів, QR-кодів, мобільних додатків із функціями голосового супроводу.*

Важливим аспектом є інформаційна та комунікаційна безбар'єрність, що передбачає доступність офіційних вебсайтів та електронних ресурсів закладу освіти згідно з міжнародними стандартами, такими як WCAG 2.1. Це включає адаптацію інтерфейсів для користувачів з порушеннями зору чи слуху, забезпечення альтернативних форматів навчальних матеріалів (аудіо-, відео- та текстові версії).

Необхідно розглянути і організаційні інновації, пов'язані з використанням технологій, зокрема: *впровадження електронних систем моніторингу доступності; створення цифрових платформ для взаємодії між адміністрацією, педагогами, батьками та здобувачами освіти; проведення*

онлайн-навчання та вебінарів для підвищення кваліфікації персоналу з питань інклюзивних технологій.

Особливу увагу слід приділити взаємодії технологій із принципами універсального дизайну в освіті (*Universal Design for Learning – UDL*), який передбачає проектування навчального середовища, зручного для всіх категорій користувачів від початку, а не через адаптацію постфактум.

У підсумку варто наголосити, що ефективне використання технологій та інновацій у забезпеченні безбар'єрності потребує комплексного підходу, який поєднує технічні рішення, організаційні зміни та підготовку кадрів, а також враховує постійне оновлення інструментів відповідно до розвитку технологічного ринку та освітніх стандартів.

Основні поняття і терміни

Безбар'єрність, фізична доступність, інформаційна доступність, комунікаційна доступність, універсальний дизайн в освіті, нормативно-правове забезпечення безбар'єрності

Проблемні питання

1. Наскільки ефективно реалізуються державні будівельні норми (ДБН) у ЗО різних рівнів та типів?
2. Чи можна вважати наявні механізми фінансування заходів з безбар'єрності достатніми для їх повноцінної реалізації?
3. Як забезпечити баланс між універсальними підходами до доступності та індивідуальними потребами конкретних здобувачів освіти?
4. Чи є реальні механізми контролю за виконанням нормативних вимог щодо безбар'єрності у ЗО?
5. Які ризики виникають у процесі впровадження інноваційних технологій без належної підготовки працівників ЗО?

Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття «безбар'єрність» у контексті освіти.
2. Назвіть основні принципи забезпечення безбар'єрності в ЗО.
3. Які нормативно-правові акти України регламентують безбар'єрність у сфері освіти?
4. Поясніть значення ДБН В.2.2-40:2018 для створення інклюзивного освітнього середовища.
5. Яким чином сучасні технології можуть підвищити рівень безбар'єрності ЗО?

Теми рефератів

1. Поняття та принципи безбар'єрності в освітніх закладах: правовий і педагогічний виміри.
2. Нормативне забезпечення безбар'єрності закладів освіти в Україні.
3. Інноваційні технології у забезпеченні безбар'єрності закладів освіти.
4. Міжнародні стандарти забезпечення безбар'єрності освіти та їхня імплементація в Україні.

Рекомендована література

Основна

1. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди. Заклади освіти. ДБН В.2.2-3:2018. Видання офіційне. Київ : Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2018. 63 с.
2. Державні будівельні норми України. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Зміна № 2. Видання офіційне. Київ : Міністерство розвитку громад та територій України, 2024. 51 с.
3. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності. Аналітичні матеріали до розробки урядового Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації

Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні.
Київ : НІСД, 2024. 136 с.

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р.
5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII.
6. Савінова Н. В., Чуйко О. А. Основні етапи розбудови безбар'єрного освітнього середовища в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70. Т. 1. С. 63-67.

Додаткова

1. Деякі питання комунікаційної підтримки реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2024 р. № 1301-р.
2. Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія : світовий досвід для України : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. 24 с.
3. Методичні рекомендації по безбар'єрності. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Metodrek_Zaprovadzhennya_bezbariernosti_MON-2024.pdf
4. Методичні рекомендації щодо безбар'єрності освітніх послуг у закладі вищої освіти з урахуванням потреб людей з порушенням мови, слуху, комунікації, руху, батьків із дітьми, людей старшого віку та інших суспільних груп. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Metodrek_Zaprovadzhennya_bezbariernosti_MON-2024.pdf

5. Методичні рекомендації щодо безбар'єрності освітніх послуг у закладах дошкільної освіти з урахуванням потреб людей з порушенням мови, слуху, комунікації, руху, батьків із дітьми, людей старшого віку та інших суспільних груп. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Metodrek_Zaprovadzhennya_bezbariernosti_MON-2024.pdf
6. Методичні рекомендації щодо запровадження безбар'єрності освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти. 2024. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92951/Bezbar_serednia.pdf
7. Нечепорчук А. Новий освітній простір. Безбар'єрність. Інформаційний посібник / за заг. ред. А. Седоченко. 2019. 151 с.
8. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня декларація про освіту для всіх і Рамки дій для задоволення базових освітніх потреб. Всесвітня конференція по освіті для всіх (5-9 березня 1990 р. Джомтьєн, Тайланд).
https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf
2. Всесвітня програма дій щодо інвалідів від 3 грудня 1982 року № 995_427.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_427#Text
3. Дакарські рамки дій. Освіта для всіх: виконання наших колективних зобов'язань. Прийняті Всесвітнім форумом по освіті від 28.04.2000 р. URL: <https://www.un.org/ru/events/literacy/dakar.htm>
4. Декларація Організації Об'єднаних Націй про освіту і підготовку в галузі прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю від 19.12.2011 р. № 66|137. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/66/137>
5. Декларація про права інвалідів. Прийнята резолюцією 3447 (XXX) Генеральною Асамблеєю ООН від 9 грудня 1975 року. № 995_117. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text
6. Декларація про права розумово відсталих осіб. Прийнята резолюцією 2856 (XXVI) Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1971 року. № 995_119. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119
7. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
8. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 р. № 995_174. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text
9. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1889 р. № 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
10. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 06.07.2016 р. № 995_g71. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
12. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість від 10.06.1994 р. № 995_001-94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text
13. Санбергська декларація. Прийнята Всесвітньою конференцією, присвяченою діям та стратегії в галузі навчання, попередження інвалідності та залучення інвалідів у життя суспільства 7 листопада 1981 року (Торремолінос, Іспанія). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/sundberg.shtml
14. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю від 20.12.1993 р. № 48/96. URL: <https://ud.org.ua/zakonodavstvo/mizhnarodni-dokumenti-ta-standarti/171-4896>
15. Талліннські керівні принципи для діяльності в галузі розвитку людських ресурсів стосовно інвалідів. Прийнята резолюцією 44/70 Генеральної Асамблеї ООН від 8 грудня 1989 року. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/44/70>
16. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
17. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
19. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
20. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

- 21.Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
- 22.Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
- 23.Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>
- 24.Про встановлення тривалості здобуття повної загальної середньої освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2003-п#Text>
- 25.Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>
- 26.Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-п#Text>
- 27.Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.12.2021 р. № 718. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0072-22#Text>
- 28.Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

29. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88-2017-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-п#Text>
30. Про затвердження Положення про асистента дитини з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.03.2025 р. № 474. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-25#Text>
31. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п#Text>
32. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text>
33. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#Text>
34. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-п#Text>
35. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-п#Text>
36. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» : Наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 р. № 755-21. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

- 37.Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 р. № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
- 38.Про затвердження організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>
- 39.Деякі питання комунікаційної підтримки реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2024 р. № 1301-р. URL: <https://mev.gov.ua/sites/default/files/2024-12/komunikaciyna-strategiya-z-bezbarernosti.pdf>
- 40.Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
- 41.Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>
- 42.Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 05 травня 2018 р. № 564/32016.
- 43.Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від _ 2019 р. № _ URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf>

44. Булкат М. С., Силантьєва І. В. До питання про науково-правовий аспект розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Сучасний науковий журнал*. 2023. № 2 (2). С. 8-19. DOI: <https://doi.org/10.36994/2786-9008-2023-2-1>
45. Васильєва Г. І., Любарець В. В. Термінологічний словник – інклюзія. Київ: Міленіум, 2018. 42 с. URL: https://uvu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Terminology_2.pdf
46. Власенко В. В. Правове регулювання інклюзивної освіти в епоху глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 61-63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/11>
47. Грищенко Г. А. Стан реалізації соціально-економічного та фінансового механізмів державного управління інклюзивною освітою в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 57-64. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/12.pdf
48. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди. Заклади освіти. ДБН В.2.2-3:2018. Видання офіційне. Київ : Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2018. 63 с. URL: file:///C:/Users/911/Downloads/BN01_2074-0488-0586-5334_97f167e7a6.pdf
49. Державні будівельні норми України. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Зміна № 2. Видання офіційне. Київ : Міністерство розвитку громад та територій України, 2024. 51 с. URL: https://mtu.gov.ua/files/2_%D0%97%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%202%20%D0%94%D0%91%D0%9D%2040%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%A6%D0%9E%D0%92%D0%92.pdf
50. Державні стандарти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
51. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навч.-метод. посіб. / Н. Ярмола та ін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка

НАПН України, 2020. 208 с. URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729481/1/96.pdf>

- 52.Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія : світовий досвід для України : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. 24 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/dopovid.pdf>
- 53.Інвалідність та суспільство : навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. Київ, 2012. 216 с. URL: https://ud.org.ua/images/pdf/Invalidnist_ta_suspilstvo.pdf
- 54.Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / кол. упоряд. : Патрикеева О. О., Софій Н. З., Луценко І. В., Василяшко І. П. / під заг. ред. Шинкаренко В. І. Київ : ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2013. 96 с. URL https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3016/1/Sofiy_N_Index_Inklus_ZNZ.pdf
- 55.Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogiv i bat'kiv / упоряд.: Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с. URL: https://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2016/08/n_zaerkova_a_trejtjak_inkl_osvita_vid_a_do_ya.pdf
- 56.Квітка Н. О., Лапіна А. В. Організація інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : методичні рекомендації. Київ, 2023. 60 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739364/1/9E.pdf>
- 57.Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
- 58.Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія : покроково для педагогів : навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.pdf>

59. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с. URL: https://www.ranok.com.ua/resources/files/pdf/Navchannya_ditej_z_osoblivum_u_potrebamu.pdf
60. Комар О. А., Пісняр В. А. Актуальні питання інклюзивної освіти : основні вектори. *Академічні візії*. 2023. Вип. 17. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15556/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%2B%D0%9E.pdf>
61. Компас. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді / П. Брандер та ін.; за ред. Р. Гомеш. 2-ге вид. Страсбург : Видавництво Ради Європи, 2023. 496 с. URL: <https://rm.coe.int/compass-2024-ukr/1680afc555>
62. Коссова-Сіліна Г. О. Інклюзивне навчання в ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану : навч.-метод. посіб. / Г. Коссова-Сіліна. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 129 с. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/B0.pdf>
63. Кучерак І. Інклюзивне навчання у закладах професійної освіти : навч.-метод. посіб. Біла Церква БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2022. 70 с. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/92.pdf>
64. Лавріненко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти) : навч.-метод. посіб. для керівників закладів освіти, учителів та вихователів ЗДО, ГПД, шкіл-інтернатів, методистів. Чернігів : Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ), 2017. 168 с. URL: <http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/posibnyky/navchalyni/8/B0.pdf>
65. Луценко І. Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти в Україні. *Початкова школа*. 2017. № 3. С. 53–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2014_4_4
66. Марченко Р. В. Міжнародно-правове регулювання права на освіту. *Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. Серія:*

Право. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 294-299. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/321398/311929>

- 67.Методичні рекомендації для закладів вищої освіти. Включення в освітній процес осіб з особливими освітніми потребами. 2024. 72 с. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_int_progs/01_ua_metod_d_4_2.pdf
- 68.Методичні рекомендації по безбар'єрності. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Metodrek_Zaprovadzhennya_bezbariernosti_MON-2024.pdf
- 69.Методичні рекомендації щодо безбар'єрності освітніх послуг у закладі вищої освіти з урахуванням потреб людей з порушенням мови, слуху, комунікації, руху, батьків із дітьми, людей старшого віку та інших суспільних груп. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Metodrek_Zaprovadzhennya_bezbariernosti_MON-2024.pdf
- 70.Методичні рекомендації щодо безбар'єрності освітніх послуг у закладах дошкільної освіти з урахуванням потреб людей з порушенням мови, слуху, комунікації, руху, батьків із дітьми, людей старшого віку та інших суспільних груп. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Metodrek_Zaprovadzhennya_bezbariernosti_MON-2024.pdf
- 71.Методичні рекомендації щодо запровадження безбар'єрності освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти. 2024. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92951/Bezbar_serednia.pdf
- 72.Миронова С. П., Буйняк М. Г. Особливості управлінської діяльності в закладі інклюзивної освіти. *Соціальна та освітня інклюзія : історія, сучасність та перспективи розвитку*: кол. монографія у 2 частинах. Частина 1. Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : «Технодрук», 2021. С. 19-

31. URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2021-11/MONOGRAF_2021.pdf
73. Миронова С. Нова українська школа : особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с. URL: <https://kmd.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/nush-osoblyvosti-orhanizatsiyi-osvitnoho-protsesu-uchniv-pochatkovoyi-shkoly-v-inklyuzyvnykh-klasakh-myronova.pdf>
74. Мирошніченко В. О., Мирошніченко Ю. А., Фролов Ю. М. Освітнє право у схемах та таблицях : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 145 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058832.pdf>
75. Міжнародні документи зі сфери інклюзивної освіти: методичні матеріали. Серія «Інклюзивна освіта: крок за кроком» / упоряд. Н. З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 18 с.
76. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти / уклад. Л. М. Сидорів, О. А. Тельна, Т. М. Цегельник, С. Яланська, Н. М. Атаманчук, О. С. Деркачова; за ред. С. М. Сидоріва. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 198 с.
77. Пирога І. С. Міжнародні стандарти та нормативно-правові аспекти права на освіту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 171–175. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/31.pdf>
78. Нечепорчук А. Новий освітній простір. Безбар'єрність. Інформаційний посібник / за заг. ред. А. Седоченко. 2019. 151 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/408/NOP_Bezbaryernist.pdf
79. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/Organizatsijni-zasady-diyalnosti-asystenta-vchytelya.pdf>
80. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ: «А.С.К.», 2012. 308 с. (Серія «Інклюзивна освіта»). Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ: ТОВ

- «Агенство «Україна», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
- 81.Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
- 82.Пріоритети та виклики політики безбар'єрності. Аналітичні матеріали до розробки урядового Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. Київ : НІСД, 2024. 136 с. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/prioriteti-ta-vikliki-politiki-bezbarjernosti-200325.pdf>
- 83.Савінова Н. В., Чуйко О. А. Основні етапи розбудови безбар'єрного освітнього середовища в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70. Т. 1. С. 63-67. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/70/part_1/14.pdf
- 84.Словник-довідник з нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти / авт.-упоряд.: І. Зубрицький, Л. Смерчак. Дрогобич : ДДПУ, 2023. 184 с. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2296>
- 85.Стандарти громадсько-активної школи : соціальна інклюзія : навч.-метод. посіб. / Найда Ю. М., Ткаченко Л. М; за заг. ред. Даниленко Л. І. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5617/1/Y_Naida_SGAS_SI.pdf
- 86.Стеблюк С. В. Методика інклюзивного навчання за Концепцією «Нова Українська Школа» : навч. посіб. Ужгород, 2023. 113 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/72456>
- 87.Теорія і практика інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доп. / упоряд.: К. М. Бондар. Кривий Ріг, 2019. 170 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3544/1/8F.pdf>
- 88.Тильчик О. В., Тильчик В. В., Довга М. О. Правові засади розвитку інклюзивної освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Juris Europensis*

Scientia. 2020. Випуск 3. С. 125-130. URL:
http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2020/27.pdf

89. Тимошко Г., Гладуш В. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин : Видавець Лисенко М.М., 2023. 192 с. URL:
<https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0054031.pdf>
90. Удич З.І. Ресурсний аспект закладу загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання. *Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі* : колективна монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 83-96. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17178/1/6_Udych.pdf
91. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривонога О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с. URL:
<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2022/02/22/Navch-metod.posibnyk.Teoriya.ta.praktyka.vykoryst.altern.komunik.dlya.osib.z.OOP.22.02.22.pdf>
92. Ярошук К. І., Вдовенко О. І. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. до практичних та самостійних робіт студентів. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025. 157 с. URL:
<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10696/1/B8.pdf>
93. Zhang W., Suprun M., Zubrytskyi I., Smerechak L., Lytvyn I. Inclusive Education : Building Spaces Of Equality And Support For All Students. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Volume 14, Issue 1, Special Issue XLII. (May, 2024). P. 114-118. URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742414/1/Inclusive%20education-%20building%20spaces%20of%20equality%20and%20support%20for%20all%20students.pdf>

КОРОТКИЙ ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автоматизована система інклюзивно-ресурсних центрів – автоматизована система збирання, оброблення, зберігання та захисту інформації щодо осіб з особливими освітніми потребами та суб'єктів освітньої діяльності, що формується (створюється) та використовується для забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, зокрема у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти.

Адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами (далі - учні) без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Безбар'єрність – загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності.

Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Безоплатна освіта – освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Вища освіта – метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань.

Вільні місця – місця, на які може бути зараховано дитину (дітей) в межах спроможності закладу освіти та нормативу наповнюваності класів, визначеного Законом України «Про загальну середню освіту».

Втрата здоров'я – наявність хвороб і фізичних дефектів, які призводять до фізичного, душевного і соціального неблагополуччя.

Громадське самоврядування в закладі освіти – право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти.

Державна політика у сфері освіти – політика, яка формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства.

Державні соціальні нормативи у сфері забезпечення навчальними закладами – включаються: перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної

та вищої освіти; нормативи граничного наповнювання класів, груп та співвідношення вихованців, учнів, студентів і педагогічних працівників у навчальних закладах; норми матеріального забезпечення навчальних закладів та додаткових видів соціального і матеріального забезпечення учнів.

Дистанційна форма здобуття освіти – індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Дитина з інвалідністю – особа до досягнення нею повноліття (віком до 18 років) зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність; дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими порушеннями розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту.

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поведінням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

Дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття.

Діти, які мають право на першочергове зарахування – діти, які проживають на території обслуговування закладу освіти.

Догляд за особою з інвалідністю (дитиною з інвалідністю) – сукупність соціальних послуг, спрямованих на соціально-побутову допомогу та підтримку, захист і забезпечення життєдіяльності особи з інвалідністю (дитини з інвалідністю).

Доступність – забезпечення рівного доступу всім групам населення до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг, як у міських, так і в сільських районах.

Дошкільна освіта – процес і результат всебічного розвитку, виховання, навчання, соціалізації дітей та формування у них необхідних життєвих навичок і компетентностей до початку здобуття початкової освіти.

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно, а оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюються відповідно до законодавства.

Життєдіяльність – діяльність особи, що передбачає її повсякденне функціонування у спосіб та в обсязі, звичайних для неї, зокрема шляхом самообслуговування, орієнтації, пересування, спілкування, контролю за своєю поведінкою, навчання, трудової діяльності.

Жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, насильства за ознакою статі, булінгу (цькування), мобінгу (цькування), а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини.

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної,

культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність. Заклад освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному з таких статусів: бюджетна установа; неприбутковий заклад освіти; прибутковий заклад освіти. Заклад освіти залежно від засновника може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний.

Здобувачі освіти – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами – особи з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Здорове освітнє середовище – сукупність умов, заходів і правил у закладі освіти, що спрямовані на формування культури здорового способу життя (знань, навичок, здатності та усвідомленої потреби) в усіх учасників освітнього процесу і зміцнення здоров'я здобувачів освіти у безпечному освітньому середовищі, зокрема шляхом організації оптимального розподілу рухової активності, фізичних та інтелектуальних навантажень і відпочинку, психологічного та/або психолого-педагогічного супроводу, формування культури особистої гігієни, здорового харчування, безпекового, екологічного мислення та поведінки, у тому числі в інформаційному (зокрема цифровому) середовищі, культури діалогу та ненасильницької, безконфліктної комунікації, проведення профілактичних і просвітницьких заходів, застосування ергономічних підходів у створенні освітнього середовища.

Інвалідність – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з

іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист. Інвалідність дитині встановлюється лікарсько-консультативними комісіями закладів охорони здоров'я за результатами проведеної медико-соціальної експертизи дитини у порядку, визначеному законодавством.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна програма реабілітації – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей конкретної особи до виконання видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії.

Індивідуальна програма реабілітації дитини з інвалідністю – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, строків реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здатності дитини до виконання певних видів діяльності, визначених лікарсько-консультативною комісією закладу охорони здоров'я при встановленні інвалідності.

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої

програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Індивідуальний план надання соціальної послуги супроводу під час інклюзивного навчання – документ, складений фахівцем із соціальної роботи / соціальним працівником / соціальним менеджером надавача соціальної послуги на підставі оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги, в якому зазначено його індивідуальні потреби та перелік заходів, що мають бути здійснені для надання соціальної послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання заходів, відповідальних виконавців та інформацію щодо перегляду індивідуального плану.

Інклюзивна група – група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, в якій поряд з іншими здобувачами освіти навчаються одна або більше осіб з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов'язковому порядку. Спеціальний клас та/або група утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом. Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з

особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання. З метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Інклюзивно-ресурсний центр – установа, що утворюється з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи (далі - комплексна оцінка) та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Керівник закладу освіти – здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти.

Колегіальні органи управління закладів освіти – основним колегіальним органом управління закладу освіти є вчена або педагогічна рада, яка створюється у випадках і порядку, передбачених спеціальними законами.

Компенсатори обмежень життєдіяльності особи – засоби, вироби, послуги, виплати, пільги тощо, що забезпечують компенсацію визначених обмежень життєдіяльності особи.

Комплексна оцінка – збір та інтерпретація інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних

предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Маломобільні групи населення – особи, які відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні у просторі, зокрема особи з інвалідністю, особи з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, громадяни похилого віку, особи з дитячими візками.

Медико-соціальна експертиза дитини – встановлення ступеня стійкого обмеження життєдіяльності, підгрупи інвалідності, причини і часу їх настання, а також доопрацювання та затвердження індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю в рамках стратегії компенсації на основі індивідуального реабілітаційного плану та комплексного реабілітаційного обстеження особи з обмеженням життєдіяльності.

Медіатека – бібліотека цифрових носіїв інформації або комп'ютерного та мультимедійного обладнання, підключеного до Інтернету, що використовується під час освітнього процесу.

Модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Об'єкти фізичного оточення – будівлі та споруди, об'єкти благоустрою та транспортної інфраструктури.

Обмеження життєдіяльності – порушення структур та функцій організму та/або інші фактори в житті людини, що при взаємодії із зовнішнім середовищем перешкоджають виконанню нею повсякденної діяльності та участі в житті суспільства нарівні з іншими людьми.

Освіта дорослих – є складовою освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки.

Освіта осіб з особливими освітніми потребами – органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Для навчання, професійної підготовки або перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами застосовуються види та форми здобуття освіти, що враховують їхні потреби та індивідуальні можливості. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють особам з особливими освітніми потребами умови для здобуття освіти нарівні з іншими особами шляхом належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення універсального дизайну та/або розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби та можливості таких осіб, визначені в індивідуальній програмі розвитку. Навчання, виховання та розвиток осіб з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти здійснюються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку. Зарахування осіб до спеціальних закладів освіти, переведення з одного типу закладу до іншого та відрахування таких осіб здійснюються у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки. Категорії осіб з особливими освітніми потребами визначаються актами Кабінету Міністрів України з урахуванням міжнародних норм і стандартів.

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Освітні труднощі – труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та результати навчання здобувачів освіти відповідного року навчання.

Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Особа з інвалідністю – повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність.

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Особа, яка надає соціальну послугу (асистент дитини (учня/учениці)) – соціальний робітник або фізична особа - підприємець, який безпосередньо здійснює заходи, що складають зміст соціальної послуги, та пройшов відповідне навчання, організоване обласними, Київським міським центрами соціальних служб.

Охорона дитинства – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав.

Отримувач соціальної послуги – дитина, яка відповідно до висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, наданого ІРЦ, потребує супроводу під час інклюзивного навчання.

Оцінка потреби учня/учениці в наданні підтримки – процес визначення потреби учня в наданні йому підтримки в освітньому процесі та її рівня.

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Педагогічний патронаж – спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

Підзаконні нормативно-правові акти – нормативно-правові акти уповноважених органів держави (їх посадових осіб) та інших суб'єктів, що приймають відповідно до законів і розвивають чи деталізують їх положення.

Підтримка в освітньому процесі – підтримка, що надається здобувачам освіти постійно або тимчасово та передбачає створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їх освітніх труднощів, у тому числі тих, що виникли внаслідок психологічної травми.

Післядипломна освіта – передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду.

Повна загальна середня освіта – метою п.з.с.о. є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. П.з.с.о. в Україні є обов'язковою і здобувається в інституційних або індивідуальних формах, визначених законодавством, як правило, в закладах

освіти. П.з.с.о. має три рівні освіти: початкова освіта тривалістю чотири роки; базова середня освіта тривалістю п'ять років; профільна середня освіта тривалістю три роки. Особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку, а тривалість здобуття ними початкової та базової середньої освіти може бути подовжена з доповненням освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Особливості здобуття такими особами повної загальної середньої освіти визначаються спеціальним законом.

Повсякденне функціонування особи – стан здоров'я, що забезпечує здатність особи до заняттєвої участі нарівні з іншими людьми.

Позашкільна освіта – метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.

Професійна (професійно-технічна) освіта – метою професійної (професійно-технічної) освіти є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Психологічна адаптація – система заходів, спрямованих на формування в особи здатності пристосовуватися до існуючих у суспільстві вимог та критеріїв за рахунок присвоєння їй норм і цінностей даного суспільства.

Психологічна підтримка – система соціально-психологічних, психолого-педагогічних способів і методів допомоги особі з метою оптимізації її психоемоційного стану в процесі формування здібностей і самосвідомості, сприяння соціально-професійному самовизначенню, підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці та спрямуванню зусиль особи на реалізацію власної професійної кар'єри.

Психологічна реабілітація – система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження особистості.

Психолого-педагогічна реабілітація – система психологічних та педагогічних заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями і навичками, надання психологічної допомоги, зокрема щодо формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей, засвоєння правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи.

Психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями.

Психолого-педагогічний супровід – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку; системна діяльність практичного психолога та корекційного педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.

Реабілітація – комплекс заходів, яких потребує особа, яка зазнає або може зазнавати обмеження повсякденного функціонування внаслідок стану здоров'я у взаємодії з її середовищем.

Реабілітаційний заклад – установа, підприємство, заклад, у тому числі їх відділення, структурні підрозділи, незалежно від форми власності, що здійснює реабілітацію осіб з інвалідністю і дітей з інвалідністю відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації.

Реабілітаційні заходи – комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація осіб з інвалідністю.

Реабілітація осіб з інвалідністю – система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації та медичними виробами.

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Ресурсна кімната – частина кімнати, що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку дітей, зокрема з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять).

Рівень освіти – завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій.

Рівні підтримки – обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі дітей, які цього потребують, відповідно до їх індивідуальних потреб

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

Система освіти – сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними.

Сімейна (домашня) форма здобуття освіти – спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти.

Складні життєві обставини, в яких перебуває дитина – умови, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток (інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм дитячої праці, залежність від психотропних речовин, інші види залежності, жорстоке поводження, зокрема домашнє насильство, у тому числі у разі, коли кривдником є дитина, ухилення батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставини стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо), установлені за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах.

Соціальна інклюзія – процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності.

Соціальна послуга супроводу під час інклюзивного навчання – передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення повної та ефективної участі отримувача соціальної послуги в освітньому процесі шляхом надання підтримки та допомоги в пересуванні, самообслуговуванні, комунікації, харчуванні, орієнтації у просторі, а також на забезпечення безпеки в приміщенні, на території закладу дошкільної освіти, закладу освіти, який забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти, на іншій території під час екскурсій, навчальних поїздок, інших заходів передбачених освітнім процесом.

Соціальна реабілітація – система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової

діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, задоволення потреби у забезпеченні допоміжними засобами реабілітації.

Спеціалізована освіта – освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей.

Спеціальне освітнє середовище – сукупність спеціальних умов, форм, методів і засобів навчання та виховання (спеціального кадрового забезпечення та спеціальних дизайну, обладнання, допоміжного устаткування, програмного забезпечення, електронних додатків, техніки, літератури тощо), що створюються у спеціальних закладах освіти (спеціальних класах, групах) для уможливлення та/або полегшення здобуття освіти певними категоріями осіб з особливими освітніми потребами та спрямовані на забезпечення їхнього подальшого розвитку, навчання, соціалізації, самореалізації, праці та життя в інклюзивному (безбар'єрному) суспільстві.

Спеціальні закони – закони України «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту».

Спроможність закладу освіти – максимальна кількість учнів, яким заклад освіти в межах навчального року може забезпечити здобуття освіти за денною формою навчання.

Стан здоров'я – загальний показник для хвороб (гострих і хронічних), розладів, пошкоджень або травм. Стан здоров'я також може охоплювати інші обставини, такі як вагітність, старіння, стрес, вроджена аномалія або генетична схильність. Стани здоров'я кодуються за Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я.

Стійке обмеження повсякденного функціонування особи – порушення структур та/або функцій організму, спричинене вродженим станом або захворюванням чи травмою, що призвели до довготривалого або незворотного обмеження повсякденного функціонування особи.

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність.

Територія обслуговування – адміністративно-територіальна одиниця (або її частина чи окремі будинки), визначена і закріплена місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування за закладом освіти для забезпечення права кожної дитини, яка проживає на цій території, на здобуття початкової та/або базової середньої освіти у закладі освіти, що найбільш доступний та наближений до місця проживання дитини.

Трудова реабілітація – система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць.

Універсальний дизайн – дизайн об'єктів фізичного оточення, програм та послуг, максимально придатний для використання всіма групами населення без необхідності додаткової адаптації чи спеціального дизайну. Універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Учасники освітнього процесу – здобувачі освіти; педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; фізичні особи, які провадять освітню діяльність; інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти.

Фахова передвища освіта – спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та/або здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершується здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації.

Фізкультурно-спортивна реабілітація – система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом функціональних можливостей її організму для покращення фізичного і психологічного стану.

Центр розвитку дитини – заклад дошкільної освіти, в якому забезпечуються фізичний, розумовий, психологічний розвиток, корекція психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші заклади освіти чи виховуються вдома.

Якість освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.